

PRSTENJE I NAUŠNICE RIMSKOG DOBA SLOVENIJE

KRISTINA MIHOVILIĆ

Arheološki muzej Istre, Pula

U sklopu s akcijom Sinteza materialne kulture rimskoga obdobja Slovenije kod Raziskovalne skupnosti Slovenije (nosilac zadatka: Narodni muzej Ljubljana), pokušat ću prikazati metalno prstenje i naušnice tog razdoblja na osnovi do sada neobjavljenog materijala iz Narodnog i Mestnog muzeja u Ljubljani i Pokrajinskih muzeja Celja, Ptuja i Maribora¹, s pomoću, posebno za dataciju, objavljenih grobnih cjelina. Počet ću s prstenjem koje je u razdoblju 1.—4. stoljeća n. e. na području Slovenije mnogo češće od naušnica.

Prvobitno, prstenje se upotrebljava kod Rimljana kao znak isticanja i cenzusa primljen od Etruščana² zajedno s mnogim drugim običajima. *Ius anuli aurei* je ograničavala upotrebu zlatnog prstenja na red predstavnika vlasti, aristokraciju i senatore. Od 216. pr. n. e. dozvoljeni su vitezima (*equo publico*), zatim od 150. pr. n. e. vojnim tribunima. Uobičajen prsten za vrijeme republike bio je željezni, ponekad s uložnom gemom ili staklenom pastom. Širenjem države i prodorom u svijet s helenističkom kulturom, Rimljani dolaze u dodir sa sve većim bogatstvima. Raskoš koja se sve više širi, pokušava se ograničiti novim zakonima (*leges sumptuariae*). No, bez obzira na zakone, upotreba zlata, to znači i zlatnog prstenja, sve je veća. U carstvu, *ius anuli aurei* iz vremena republike gubi prvobitno značenje. August dozvoljava zlatni prsten svim liječnicima, senat 23. godine proširuje pravo na rođene od oca ili djeda liberta i s određenim cenzusom, a od 197. godine Septimije Sever dozvoljava svim vojnicima nošenje zlatnog prstena. S helenizmom se toliko proširuje upotreba, da nastaje poseban red obrtnika (*anularii*) koji se bave samo izradom prstenja. Razvili su se oko doseljenih grčkih obrtnika i u 1. stoljeću pr. n. e. već nastaju italska središta. Kao i danas, prsten je bio jednako dio muškog i ženskog nakita. Po obliku se ne razlikuju. Čak ni promjer prstena nije siguran oslonac za takvo razlikovanje, zbog običaja nošenja prstena na bilo kojem prstu i na bilo kojem članku prsta.³ Osim toga, vidjeli smo da se u carstvu više ne možemo osloniti na materijal iz kojeg je prsten izrađen da bi odredili pripadnost određenom društvenom sloju.

Tipološku shemu razvoja rimskog prstenja dao je F. Henkel,⁴ a na njegove datacije oslanja se i Ch. Beckmann⁵ u obradi prstenja na području *Germaniae liberae*. Kratku

skicu tipološkog razvitka prstena u Sloveniji dala je S. Petru⁶ s materijalom iz Neviodunuma.

Počnimo s prikazom najjednostavnijeg prstena i do sada najčešćeg u Sloveniji. To je jednostavna karičica, vjerojatno *anulus pronubus*, jer njegov oblik većinoma nema nikakav ukrasni izgled. Međusobno se razlikuju prije svega po presjeku.

U grobu MM 656 iz Emone⁷ nalazi se karičica okruglog presjeka. Vespasianovim asom je grob datiran u drugu polovicu 1. stoljeća. To potvrđuju i drugi predmeti iz groba. Balzamariji se pojavljuju u drugoj polovici 1. stoljeća,⁸ a osim toga, sivosmede pečena ovalna čaša i staklene zdjelice nađeni su u drugim grobovima iz Emone, koje je L. Plesničar datirala u drugu polovicu 1. stoljeća.⁹ Istovremeni je grob MM 659 iz Emone¹⁰ s masivnim brončanim prstenom. Na istu dataciju navodi nas fragment ovalne čaše kao u prethodnom grobu, zatim staklena žara koja se pojavljuje krajem 1. stoljeća¹¹ i fragment posude tankih stijena, koja je karakteristična za vrijeme flavijske dinastije.¹² Prva dva opisana groba bila su žarna, dok su ostali, s karičicom okruglog presjeka, skeletni i siromašni prilozi. Za dataciju groba MM 167 iz Emone¹³ može nam poslužiti fragment grubo izrađene pečnate lampe, koja se susreće u grobovima druge polovice 4. stoljeća u Emoni.¹⁴ Mislim da ista datacija vrijedi i za grobove MM 186 iz Emone¹⁵ i 5 iz Ptuja — Zgornji Breg (T. 2: 30, 31) koji, osim prstena, nemaju drugih priloga. To bi moglo značiti napuštanje antičkih običaja i prihvaćanje službeno priznatog kršćanstva. Iz tih nekoliko datiranih grobova može se zaključiti da se karičice s okruglim presjekom pojavljuju kroz čitavu antiku. To nam ne pomaže za točniju dataciju prstenja, za koje nemamo posebne podatke. To je prstenje iz Ptuja, osim prikazanog (T. 1: 1, 2, 29; T. 2: 2), još 33 za koje nisam sigurna da su svi upotrebljavani kao prsteni, zatim iz Drnovega,¹⁶ Dolnje Stare vasi kod Šentjerneja (T. 1: 31), iz muzeja u Mariboru (T. 2: 1) i 7 iz slojeva naselja u Emoni.¹⁷

Slijedeću grupu čine karičice polukružnog presjeka. Dva takva prstena bila su jedini prilozi u žarnom grobu MM 633 iz Emone.¹⁸ Zato mu možemo postaviti samo široku dataciju u 1. i 2. stoljeću s obzirom na grobnu konstrukciju iz tegula.¹⁹ Grob MM 700 iz Emone²⁰ pokušat ćemo datirati s pomoću stakla. Žara se pojavljuje krajem 1. stoljeća²¹ kao što smo već spomenuli. Balzamarij je datiran u ranu antiku,²² odnosno 1. stoljeće.²³ Za bocu²⁴ imamo paralelu u grobu MM 315 iz Emone,²⁵ koji je datiran u drugu polovicu 1. stoljeća. Ti podaci postavljaju grob MM 700 pred kraj 1. stoljeća. Kasniji je grob 9 iz Ptuja — Zgornji Breg, datiran u drugu polovicu i kraj 4. stoljeća.²⁶ U grobu MM 945 iz Emone²⁷ nalazi se karičica polukružnog presjeka zajedno sa zmijolikim prstenom kojeg ćemo kasnije obraditi. Bez podataka koji bi nam poslužili za dataciju, tri su prstena iz Ptuja (T. 1: 4, 30; T. 2: 3) i jedan iz muzeja u Mariboru (T. 2: 4) s urezima na unutrašnjoj strani, ali koje ne možemo tumačiti kao ukras.

Karičice s trokutastim presjekom su za sada ograničene na grobove 1. stoljeća. Takav brončani prsten je u grobu 1 iz Zgornje Hajdine²⁸ datiran u drugu polovicu 1. stoljeća. Grob NM 143 iz Emone²⁹ je istovremeni. U doba flavijske dinastije datira ga fibula A 68³⁰ i vrč.³¹ To potvrđuju i balzamariji, datirani u drugu polovicu 1. stoljeća,³² a narebrena staklena čaša dolazi kroz čitavo 1. stoljeće.³³ Nešto raniji (sredina 1. stoljeća) je grob NM 111 iz Emone.³⁴ Datiraju ga posude tankih stijena³⁵ i terra sigillata Ritt. 1 i 9. Istovremeni je i grob MM 594 iz Emone.³⁶ Oba groba sadrže i

reljefnu lampu koja se pojavljuje za vrijeme Tiberija.³⁷ Dva prstena s trokutastim presjekom, koje ne možemo točnije datirati, su iz Ptuja (T. 1: 6) i iz muzeja u Mariboru (T. 1: 7).

»Trakasto« prstenje često je ornamentirano vodoravno urezanim crtama. Neornamentirano je iz Ptuja (T. 1: 8, 9), Drnovega,³⁸ Ajdovščine³⁹ i Emone, iz slojeva naselja⁴⁰ i iz groba MM 114.⁴¹ Taj grob datiraju fragmenti posuda terre sigillate Drag 24/25 i 15/17 u sredinu 1. stoljeća.⁴² U kasnoantičkim grobovima 4. stoljeća trakasti prsten dobiva ornament urezanih crta. Nađeni su u skeletnim grobovima koji, osim prstena, nisu imali drugih priloga. To su grob NM 957 iz Emone⁴³ i grob 3 iz Ptuja — Zgornji Breg (T. 2: 36). Slično prstenje iz Ptuja (T. 2: 6, 33, 37, 40) i iz muzeja u Mariboru (T. 2: 34, 35) ne može potvrditi tu dataciju, jer je bez podataka. Ch. Beckmann datira ornamentirane karičice u mlade carstvo (perioda C).⁴⁴ Posebno se moramo osvrnuti na trakasti prsten iz Ptuja (T. 2: 38) čiji su krajevi spojeni zakovicama. Zbog nedostataka podataka ne možemo sa sigurnošću tvrditi da je antički, posebno ako se sjetimo da je takvo prstenje karakteristično za kasniji karantanski i köttlaški kulturni krug, kome pripada i Ptujski grad.⁴⁵ Dokaz da se prstenje spojeno zakovicom javlja već ranije, je grob 1 iz Sitnice,⁴⁶ koji je novcem Tiberija datiran u drugu četvrtinu 1. stoljeća. Osim toga, sadrži i starije, kasnolatenske elemente. Za nas je tu posebno važna narukvica iz srebrne, isprepletene žice okruglog presjeka, jer susrećemo na isti način izrađeno prstenje.

Iz reda karičica preostalo je još nekoliko tipova koje ne možemo datirati. To je prstenje s lećastim ili ovalnim presjekom (T. 1: 3, 5, 32, 33; T. 2: 5), takvo čiji su krajevi zašiljeni i spojeni, a ornamentirani su urezima (T. 2: 27—29) i prsten iz Čepne nad Knežakom (T. 2: 32) koji ima polukružni presjek i urezani motiv krugova spojenih krivuljama.

Poligonalne karičice ponekad su ornamentirane urezanim ornamentom. Tri takva prstena su iz Ptuja (T. 2: 42—44), ali svi su bez podataka kojima bi ih mogli datirati. Najbližu paralelu za oblik (T. 2: 42) našli smo u nekropoli Kacavanac. Tu je u grobu 12 poligonalni prsten zajedno s dvije naušnice. Grob pripada najstarijoj, kasnoantičkoj fazi te nekropole (kraj 4. stoljeća),⁴⁷ što odgovara dataciji Henkela za ovaj tip prstena u 3. i 4. stoljeću.⁴⁸

Ranije smo spomenuli narukvicu iz isprepletene žice iz Sitnice, i rekli smo da se pojavljuje i isti tip prstena. Osim tipa čiji krajevi prelaze jedan preko drugog i zatim su još omotani oko same karike, u grupu prstena iz isprepletene žice spadaju i takvi s jednom ili dvije spiralne pločice ili su isprepleteni iz dvije ili čak tri žice.⁴⁹ Područje rasprostranjenosti im je vrlo široko, od Baltika⁵⁰ do južne Rusije.⁵¹ Na području Jugoslavije su, za sada, koncentrirani u zapadnoj Bosni,⁵² ali ne možemo reći da su na to područje ograničeni. Od nakita iz isprepletene žice poznato nam je još prstenje iz Novih Banovaca,⁵³ depoa Banačani i Tekija⁵⁴ i dvije narukvice s Glasinca (Čitluci).⁵⁵ Ch. Beckmann ih postavlja među germansko prstenje zbog njihove koncentracije na području *Germaniae liberae*, gdje su datirani od periode A-D.⁵⁶ Déchelette, međutim, govori o jednom grčkom prototipu iz 3. stoljeća pr. n. e. po kojem nastaju i uobičajeni su u stupnju La Tène III.⁵⁷ U japodskim nekropolama doline Une pojavljuju se rijetko u grobovima faze V b (35. godine pr. n. e. — 10/20. godine n. e.),⁵⁸ ali su uobičajeni u grobovima faze IV (10/20. — 110. godine).⁵⁹ Z. Marić smatra da su na tom području

porijeklom iz Italije, a u tipološkom razvitku razlikuje starije iz žice okruglog i mlade iz žice rombičnog presjeka, koji se pojavljuje od 50. godine dalje.⁶⁰ Tom pretpostavkom možemo datirati prstenje iz Drnovega,⁶¹ Čepne nad Knežakom (T. 1: 10) i iz Celja (T. 1: 11) u prvu polovicu 1. stoljeća, a prstenje iz Ptuja (T. 1: 12—14) od druge polovice 1. stoljeća dalje. Datiranje samo tako, jednostavnom tipološkom analizom, može se srušiti već s grobom NM 112 iz Emone⁶² kojeg novac Nerona, staklena žara i balzamarij, datiraju pred kraj 1. stoljeća.⁶³ No, tu možemo još računati s time da je prsten nastao prije 50. godine, a u grob dolazi u drugoj polovici 1. stoljeća. Tipološku razliku potvrđuju rumunjski depoi srebrnog nakita koji imaju u 1. stoljeću pr. n. e. prstenje okruglog presjeka,⁶⁴ a u depou datiranom pred kraj 1. stoljeća n. e. rombičnog presjeka.⁶⁵ Ranije smo vidjeli da se prstenje iz isprepletene žice u sjevernoj Evropi pojavljuje kroz čitavu antiku. Kod iskapanja Drnovega 1962. godine, takav prsten, isprepleten iz tri žice i sa spiralnom pločicom, nađen je u skeletnom grobu 2.⁶⁶ Među prstenje ovog tipa uvrstili smo i prsten iz Celja (T. 1: 11) s Heraklovim čvorom koji, osim ukrasnog, ima i apotropaično značenje. Čest je na grčko-rimskom prstenju (100. godine pr. n. e. — 200. godine n. e.), a izvor mu je helenistički, pa kao ornamentalni motiv, Heraklov čvor dolazi na grčkom nakitu već u 4. i 3. stoljeću pr. n. e.⁶⁷

Zmijoliko prstenje dolazi u rimsko carstvo u vezi s egipatskim kultom Iside i Serapisa. Posebno je često od 48. godine pr. n. e. kad je Senat službeno priznao novi kult.⁶⁸ Oblik nastaje po uzoru zmijolike, helenističke narukvice i razlikuju se dva osnovna tipa. Prvi s dvije zmijolike glavice, a drugi u obliku spiralno savijenog zmijskog tijela.⁶⁹ Kod zlatnog i srebrnog prstenja tog tipa, glavice su često ukrašene oponašanjem zmijske kože. Spiralni, zmijoliki prsten iz Emone⁷⁰ i drugi tip, s dvije glavice iz Ptuja⁷¹ (T. 1: 34) priključiti ćemo grčko-rimskom prstenju 1. i 2. stoljeća.⁷² Već smo spomenuli prsten u grobu MM 945 iz Emone. Po crtežu izgledaju glavice dosta stilizirane, pa ih zbog toga možemo usporediti s kasnoantičkim narukvicama sa stiliziranim životinjskim glavicama, koje su uobičajene u 4. stoljeću.⁷³ Drugi element koji nas navodi na dataciju groba MM 945 u 4. stoljeću je skeletni pokop. Sličan prstenu iz tog groba je srebrni prsten iz struge Savinje (T. 2: 15) i iz groba 22 iz Ptuja — Zgornji Breg (T. 2: 41).

Slijedeću veću grupu čini pečatno prstenje. U Sloveniji je iz ove grupe najčešći tip s ovalnom urezanom gemom (*ungulus*). Njegovo porijeklo je u rimskom zlatarstvu helenističko, iako se u Grčkoj upotrebljava već prije helenizma, kao službeni pečat⁷⁴ zaštićen Solonovim zakonom o zabrani imitacije.⁷⁵ Nakon azijskih osvajanja Aleksandra Velikog, gema postaje karakteristika helenističkog zlatarstva, koje krajem 3. stoljeća pr. n. e. prodire u rimski svijet. Tada se u Rim doseljavaju i grčki gemarum sculptores čiji rad nastavljaju rimski obrtnici.

Pečatno prstenje 1. stoljeća u osnovi još podsjeća na grčki praoblik. Zanj je karakterističan konkavni oblik ramena koja prelaze u ovalnu glavu, istaknutu nad obručem prstena.⁷⁶

Najstarija grobna cjelina (sredina 1. stoljeća) s takvim prstenom, izgleda grob 18 iz Šempetra,⁷⁷ koji sadrži fragment fibule tipa A 236 c, koja je datirana novcem od Augusta do Trajana,⁷⁸ kao i dijelovi pojasa tipa R 2.⁷⁹ Posuda domaće izrade⁸⁰ je datirana u vrijeme Tiberija, odnosno klaudivijske dinastije.⁸¹ Nešto mlađi grobovi s takvim prstenom su grob MM 194, NM 932 i MM 615, svi iz Emone.⁸² Grob MM 194 sadrži priloge koje susrećemo i u drugim emonskim grobovima datiranim u drugu polovicu 1. stoljeća. Mislim na staklo.⁸³ Grob NM 932 je datiran novcem Nerona i reljefnom

lampom tipa Iványi II = Loeschke IV pred kraj 1. stoljeća. Tada se pojavljuje i pečatna lampa tipa I. XVII = L. X.⁸⁴ Staklene boce s cilindričnim trupom imaju široku dataciju od 1 do 3. stoljeća,⁸⁵ a za balzamarij i žaru već smo ranije vidjeli da se pojavljuju krajem 1. stoljeća. Istovremeni je i grob MM 615, siromašniji priložima, a datira ga pečatna lampa I. XV = L. IX, koja se pojavljuje oko 75. godine.⁸⁶ U 1. stoljeću je datirao S. Pahič prsten iz Zgornje Voličine — gomila 5, a na kraj 1. i početak 2. stoljeća prsten iz Dobrovnika — skupina A, gomila 2.⁸⁷ Time smo završili pregled datiranog prstenja i možemo dodati grupu prstenja istog tipa, ali bez podataka koji bi potvrdili njihovu dotaciju. To je prstenje iz Drnovega,⁸⁸ Celja-struga Savinje (T. 1: 19—21), Čepne nad Knežakom (T. 1: 16, 17, 22), Novog mesta (T. 1: 18) i iz muzeja u Mariboru (T. 1: 15). Iz slojeva naselja u Emoni su dva slična prstena,⁸⁹ jedan iz groba NM 59 i jedan slučajni nalaz.⁹⁰

Drugi oblici prstenja 1. stoljeća su dva prstena s malo proširenom glavom s urezanom grančicom, oba iz Ptuja (T. 1: 23, 24). Depo iz Tekije ih datira u vrijeme Domiciana.⁹¹ Istog tipa, ali neornamentiran, je i prsten iz Gradine u Slavini.⁹² Za mali prsten s urezanim trokutima prema ramenima (T. 1: 26) imamo paralelu iz Wiesbadena koju Henkel datira u 1. stoljeće.⁹³ U grobu MM 110 iz Emone⁹⁴ nalazi se oblik pečatnog prstena s četvrtastom glavom. U drugu polovicu 1. stoljeća datiraju ga fibule tipa A 68⁹⁵ i flavijski vrč.⁹⁶ Taj tip se javlja i kasnije, tako da je u grobu 32 iz Brezja nad Zrečami datiran u drugu polovicu 4. stoljeća⁹⁷ narukvicama sa životinjskim glavama. Prsten s uloškom iz zelenog stakla (T. 1: 27) je oblik ranog rimskog carstva po Henklu, a paralela mu je prsten iz Nationalmuseuma u Münchenu.⁹⁸ Ranocarski je i zlatni prsten s okom od granata ili rubina, iz Ptuja (T. 1: 28) s paralelom iz Graurheimdorfa kod Bonna.⁹⁹ Među tipovima 1. stoljeća posebno se ističe prsten s glavom u obliku rozete iz groba NM 827 iz Emone.¹⁰⁰ Pred kraj 1. stoljeća datiraju ga balzamariji¹⁰¹ i novac Domiciana. Vjerojatno je iz 1. stoljeća i brončani prsten s urezanim slovima SMI (T. 1: 25). Tipološki je vezan na prstenje iz Augsta i Augsburga koji su kod Henkla uvršteni među oblike s konkavnim ramenima i bez uložka.¹⁰²

Pečatno prstenje 2. i 3. stoljeća ima izrazitija ramena koja se trokutasto šire i prelaze u glavu koja nije više istaknuta kao kod prstena 1. stoljeća.¹⁰³ Grobne cjeline s područja Slovenije, koje su datirane u 2. stoljeće sadrže pečatno prstenje, koje ne odgovara potpuno tipu s trokutastim ramenima. Grob NM 62 iz Emone¹⁰⁴ datiraju balzamariji¹⁰⁵ i lampa I. XV = L. IX na prijelaz iz 1. u 2. stoljeće. Grob 2 iz Ribnice s takvim prstenom već je datiran u prvu polovicu 2. stoljeća.¹⁰⁶ Na prijelaz iz 2. u 3. stoljeće datiraju grob NM 134 iz Emone,¹⁰⁷ lampa tipa I. XVII = L. X s firmom QGC¹⁰⁸ i okrugla posuda s jednom ručkom kakva je nađena na Pristavi kod Trebnjega u grobu 8.¹⁰⁹ Ostalo pečatno prstenje s trokutastim ramenima, s gemom ili bez, slučajni su nalazi iz Emone,¹¹⁰ Drnovega,¹¹¹ Čepne nad Knežakom (T. 1: 37), Ptuja (T. 1: 36, 38, 41, 42, 47) i iz Celja-struga Savinje (T. 1: 40). Tu bi još dodali prsten iz Ptuja,¹¹² nađen je pri iskapanju 1960. godine, u sloju s terrom sigillatom Drag. 35 i novcima Trajana i Gordiana Pia. I. Mikl ga postavlja u kasnu antiku, oslanjajući se na dataciju željeznog prstenja iz grobova u Intercisi gdje su datirani u 4. stoljeće.¹¹³

Po obliku donekle bliski pečatnom prstenju 2. stoljeća je masivno brončano prstenje, koje ne možemo točnije datirati. To je prstenje iz Ljubljane (T. 1: 35, 45), Celja-struga Savinje (T. 1: 39), Novog mesta (T. 1: 43) i Stične.¹¹⁴

Brončani pečatni prsten iz muzeja u Mariboru (T. 1: 44) s malo istaknutom ovalnom pločom na glavi i trokutastim ramenima, ulazi u grupu prstenja datiranog u 2. stoljeće,¹¹⁵ a isto tako i masivni prsten iz Celja-struga Savinje (T. 1: 46).¹¹⁶

U 3. stoljeće je Henkel datirao tip pečatnog prstena sa zaobljenim, istaknutim ramenima.¹¹⁷ Samo po obliku ramena, tom tipu odgovara prsten iz Celja-struga Savinje (T. 2: 17). Pred kraj 2. i u 3. stoljeće pojavljuje se prstenje s kosim ramenima,¹¹⁸ kao što su brončani prsten iz Ptuja (T. 2: 9) i masivni, srebrni prsten s gemom iz Golobinjeka kod Podčetrтка (T. 2: 10).¹¹⁹ Kosa ramena ima i trakasti prsten iz Drnovega,¹²⁰ s paralelom koja je datirana u 3. stoljeće.¹²¹ Među Henkelovim oblicima 3. stoljeća je i prstenje čija je glava izrađena zajedno s karikom,¹²² kao što je prsten iz Ptuja (T. 2: 26). Prstenje s uložnim emajlom (T. 2: 7, 8, 13, 14) datira kraj kastela Pfünz.¹²³ U grobu 15 iz Ribnice nalazi se pečatni prsten s prikazom *dextrarum iunctio*, datiran Aurelianovim antoninianom pred kraj 3. stoljeća.¹²⁴ S područja Jugoslavije objavljen je još jedan prsten istog tipa, iz Petrovaca kod Rume.¹²⁵ Sama pojava tog novog tipa zaručnog ili vjenčanog prstena datirana je krajem 2. stoljeća prstenom iz sarkofaga *Creperiae Tryphena* nađenom u Rimu.¹²⁶

Na prijelazu iz 2. u 3. stoljeće pojavljuju se nove tehnike ornamentiranja — na proboj, urezivanjem ili imitacijom granulacije.¹²⁷ Jedan novi oblik, ornamentiran probojem i koji osim ukrasne ima i praktičnu funkciju je prsten-ključ. Razlikuju se dva osnovna tipa: prvi je »šuplji« ključ za okretne brave, a drugi je prsten s perom koje je različito isječeno, a služi za otvaranje opružnih brava. U Germaniji liberi i u Porajnju, datirani su u prvu polovicu 3. stoljeća.¹²⁸ Ovaj tip prstena iz Lauriaka posebno obrađuje H. Deringer gdje ga označuje kao izrazito ženski dio nošnje i po Henklu ga, također, datira u prvu polovicu 3. stoljeća, ali dozvoljava njihovo trajanje i kasnije, u 4. stoljeće.¹²⁹ U grobu NM 814 iz Emone nađen je tip »šupljeg« ključa.¹³⁰ Grob datira firma *CDESSI* na lampi tipa I. XVII = L. X koja je datirana novcem do Aureliana,¹³¹ dok se druge dvije javljaju i kasnije. Istog tipa su još četiri prstena iz Ptuja (T. 2: 24).¹³² Drugi tip prstena-ključa je istovremeni, no za sada nemamo podataka kojima bi potvrdili dataciju u Sloveniji, jer su svi slučajno nađeni u Celju (T. 2: 19), Ptuju (T. 2: 20—23) i Emoni.¹³³ Vjerojatno iz prstena-ključa nastaje novi tip prstena 3. stoljeća, kod kojeg nekadašnje pero ima samo dekorativnu funkciju.¹³⁴ Takav je i prsten iz Drnovega.¹³⁵

Grob MM 214 iz Emone¹³⁶ datiraju novac Trajana Decija i narukvica¹³⁷ u drugu polovicu 3. stoljeća, a sadrži prsten u obliku karačice, okomito narebrene i s dva rošćica na prednoj strani.

Slijedeći tip 3. stoljeća je prsten nađen u Emoni,¹³⁸ a čest je u Porajnju. Karakteristična su mu kosa ramena, ornamentirana probojem i šesterokutna glava s ovalnom gemom. Paralela kojom ga možemo datirati je prsten iz Kölna.¹³⁹

Posebno je važan zlatni prsten iz Celja-struga Savinje (T. 2: 11). Sekundarno je deformiran, ali se još mogu primijetiti kosa ramena i urezani ornament na njima. Radi se o tipičnom galskom proizvodu koji je u Intercisi datiran u 3. stoljeće.¹⁴⁰

Istovremeno prodire na zapadno područje carstva sirijski tip prstena s po dvije kuglice na ramenima i posebno izrađenom kapsulom za gemu, staklo ili emajl.¹⁴¹ Taj tip kod nas predstavlja drugi zlatni prsten iz struge Savinje u Celju (T. 2: 12) i brončana imitacija iz Ptuja (T. 2: 18). U Porajnju je datiran u 4. stoljeće kao i njegove imitacije koje na glavi imaju, umjesto uloška, urezan ornament.¹⁴² Takvo je prstenje

iz Ptuja (T. 2: 47, 48) i Drnovega.¹⁴³ Ista datacija (4.stoljeće) vrijedi i za prsten s posebno zalemljenom kapsulom s uloškom iz Drnovega.¹⁴⁴ Paralela mu je prsten iz Kólna.¹⁴⁵ Na taj tip je vezano prstenje iz Drnovega¹⁴⁶ i Šentjerneja (T. 2: 49), ako prihvatimo Henklovo tumačenje da je na pločici glave imalo zalemljenu kapsulu.¹⁴⁷

Zadnji datirani tip prstena je iz sredine 4. stoljeća. To je pečatni prsten s portretom, iz Kamničkog muzeja. Na drugom mjestu već je opširno obrađen.¹⁴⁸

Time bi zaključili pregled metalnog prstenja s područja Slovenije. Većinu smo pokušali datirati s pomoću, bar donekle, tipološki bliskih paralela. Datacije koje smo dali su nesigurne i preostao nam je još priličan broj tipova za koje nismo našli nikakvih paralela, tako da smo još daleko od krajnjeg rezultata.

Naušnice (*inaures*), kao i prstenje, jednako su muški i ženski nakit, no u rimsko doba ipak mnogo češće ženski. Njihovu upotrebu nije ograničavao zakon koji bi odgovarao zakonu o upotrebi prstena, ali *leges sumptuariae*, stvarane za kočenje raskoši, ticale su se i naušnica kao i ostalog nakita. Već najstariji takav zakon — *lex Oppia* (215. godina pr. n. e.)¹⁴⁹ dozvoljava svakoj ženi ne više od pola unče nakita. Kao i prstenje, antički izvori spominju i naušnice, od kojih saznajemo i nazive za neke oblike.¹⁵⁰

Razlikuju se dva tipa rimskih naušnica. Prvi ima »S« oblikovanu kvačicu za koju je zalemljena pločica ili metalna kapsula sa šarenim uloškom i privjeskom. Drugi tip je karičica od žice različitog presjeka, čiji su krajevi savijeni u omču i kvačicu i također često nosi privjesak. Oba tipa su istovremena i nastaju iz helenističkih prototipova u italjskom zlatarstvu, koje im oblike vrlo pojednostavljuje.

Naušnice sa »S« kvačicom su u Sloveniji zastupljene samo s nekoliko primjeraka. Počet ćemo s grobom NM 487 iz Emone.¹⁵¹ U njemu je nađena naušnica polukuglastog tipa (»a spicchio di sfera«), koja nastaje u kampanskim radionicama 1. stoljeća pr. n. e. Za vrijeme flavijske dinastije širi se čitavim carstvom, ali je već u prvoj polovici 2. stoljeća vrlo rijetka.¹⁵² Reljefne lampe tipa I. I = L. I i tipa I. II = L. IV izlaze iz upotrebe krajem 1. stoljeća¹⁵³ a balzamarij se pojavljuje krajem 1. stoljeća.¹⁵⁴ To nas navodi na dataciju groba NM 487 pred kraj 1. stoljeća što potvrđuje još jednom i nalaz iz Tekije.¹⁵⁵

Sljedeći tip naušnica sa »S« kvačicom je tzv. »a baretta«, koja predstavlja drugi tipični proizvod italjskih radionica u Kampaniji. Pojavljuje se, kao i prije opisani primjer, u 1. stoljeću pr. n. e. ali traje duže, do u 3. stoljeće.¹⁵⁶ Naziv je dobio po štapiću s kojeg obično vise perle ili metalne, lećaste pločice. Par takvih naušnica nalazi se u grobu NM 1426 s Trga revolucije.¹⁵⁷ Grob datira staklena žara pred kraj 1. stoljeća.

Par naušnica u grobu NM 732 iz Emone¹⁵⁸ ima za »S« kvačicu zalemljenu ovalnu kapsulu sa staklenim uloškom i bočno po jedan privjesak. Pred kraj 1. stoljeća datiraju ga balzamarij¹⁵⁹ i žara s ručkama na ramenima, koja ima dobru paralelu u grobu NM 209 iz Emone.¹⁶⁰ Istog tipa (*crotalia*) je i naušnica iz Celja-struga Savinje (T. 3: 15) i privjesak iz Ptuja (T. 3: 1), koji je s paralelom iz Aachena, datiran u 3. stoljeće.¹⁶¹

Grob 15 iz Ribnice već smo ranije spomenuli zbog prstena, a sada zbog para naušnica sa »S« kvačicom, četvrtastom kapsulom i lećastim privjeskom sa staklenim ulošcima. Grob je već datiran pred kraj 3. stoljeća.¹⁶² Istovremeni je i grob NM 1337 iz Karlovške ceste u Ljubljani.¹⁶³ Osim ampula datiranih u 3. i 4. stoljeće¹⁶⁴ sadržavao je ogrlicu sastavljenu iz zlatnika cara Galienu (253—268). Upotreba novca u izradi

nakita opća je pojava u 3. i 4. stoljeću. U tu svrhu se obično upotrebljavao stariji novac ili imitacije.¹⁶⁵

Preostao nam je još jedan par naušnica sa »S« kvačicom iz groba II iz Ptuja (T. 3: 16). Radi se o skeletnom pokopu u sarkofagu. Ostali prilozi iz groba nisu nam poznati, te ćemo postaviti samo okvirnu dataciju 3. i 4. stoljeća.

Drugi osnovni oblik, mnogo češći u Sloveniji, je već opisani tip karičice. Najstariji, s parom takvih naušnica, je grob MM 223 iz Emone.¹⁶⁶ Datiran je u prvu polovicu 1 stoljeća novcem Tiberija i reljefnom lampom koja se tada pojavljuje.¹⁶⁷ U vrijeme flavijske dinastije, datiran je grob MM 564 iz Emone,¹⁶⁸ posudom tankih stijena, koja je za to doba značajna i dolazi s terrom sigillatom Drag. 24/25 i 17 b.¹⁶⁹ Dataciju potvrđuje još i vrč s jednom ručkom.¹⁷⁰ Istovremeni je i grob NM 785 iz Emone,¹⁷¹ kojeg datira fibula A 69¹⁷² i pečatna lampa firme *CRESCES*, koja se pojavljuje početkom 2. stoljeća.¹⁷³ Na prijelaz iz 1. u 2. stoljeće datira balzamarij¹⁷⁴ i fragment reljefne lampe¹⁷⁵ grob NM 32 iz Emone.¹⁷⁶ Iz prve polovice 2. stoljeća je grob NM 690 iz Emone¹⁷⁷ s pečatnom lampom firme *CDESSI*¹⁷⁸ i izgubljenim parom karičica sa stožastim privjeskom i staklenom perlom na kraju.

Ostali grobovi s karičicom, u Emoni su kasnoantički, iz druge polovice 3. i 4. stoljeća.¹⁷⁹ U 3. stoljeće još ulazi grob MM 28¹⁸⁰ s fragmentom posude kao u grobu 15 iz Ribnice. U drugu polovicu 4. stoljeća datirana je karičica s privjeskom iz Nevioduna (Drnovo)¹⁸¹ kod pokušaja rekonstrukcije grobne cjeline po crtežu J. Pečnika. Pred kraj 4. i 5. stoljeća datiran je drugi tip karičice s omotanom žicom, kakva je možda bila u grobu NM 664 iz Emone i iz Drnovega.¹⁸² Datira ih križna fibula¹⁸³ u grobu iz Smokuča na Gorenjskem.¹⁸⁴

Pred kraj 4. ili početak 5. stoljeća datirana je zlatna karičica iz groba 1, nekropole Celje-Breg.¹⁸⁵

Ovim pregledom grobova s karičicom s privjeskom ili bez njega, vidjeli smo da se one pojavljuju kroz čitavo razdoblje antike. Zato ne možemo postaviti točniju dataciju za slučajno nađene naušnice iz Drnovega,¹⁸⁶ Ptuja (T. 3: 2—6, 14) i Čepne nad Knežakom (T. 3: 7—10).

Još jedan kasnoantički tip 4. stoljeća koji je posebno čest za vrijeme seobe naroda, je naušnica s kockom iz Ptuja (T. 3: 17). Za njenu dataciju oslonit ćemo se na nalaze iz Intercise, gdje se pojavljuje krajem 4. stoljeća.¹⁸⁷

¹ Na ovom se mjestu želim zahvaliti kustosima navedenih muzeja, za materijal kojeg su mi dali na raspolaganje.

² G. Becatti, *Oreficerie antiche* (Roma 1955) 113 ss. C. Carducci, *Ori e argenti dell'Italia antica* (Torino 1961) 129 ss. Saglio, Daremberg-Saglio, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines* (1877) s. v. anulus, 293 ss. R. Pulinas, *Enciclopedia dell'arte antica*, s. v. anello, 365 ss.

³ Saglio, o. c., sl. 348, 352, 353.

⁴ F. Henkel, *Die römischen Fingerringe der Rheinlande und der benachbarten Gebiete* (Berlin 1913).

⁵ Ch. Beckmann, *Metallfingerringe der römischen Kaiserzeit in Freien Germanien, Saalburg. Jahrbuch* 26 (1969) 5 ss.

⁶ S. Petru, Najdbe zlatega nakita v Ribnici pri Jesenicah na Dolenjskem, *Dolenjski zbornik* 1 (1961) 224 ss.

⁷ L. Plesničar-Gec, *Severno emonsko grobišče*, Katalogi in monografije 8 (1972) T. CLI: 6 (dalje: *Emona II*).

⁸ S. Petru, Antično steklo iz dolenskih grobov, *Razprave 1. razr. SAZU* 6 (1969) 170 s., T. II: 20—25.

⁹ L. Plesničar, La nécropole romaine a Emona, *Inventaria Archaeologica (IA) YU* 10

- (1967) Y 90, 91 (za keramičnu čašu); Y 92 (za staklene zdjelice).
- ¹⁰ L. Plesničar, *Emona* II, T. CLII: 1 do 17.
- ¹¹ S. Petru, *o. c.*, 173 s., T. IV: 3, 4.
- ¹² L. Plesničar, Kronološka determinacija keramike tankih sten s severnega grobišča Emona, *Materijali* 8 (1971) 115 ss., T. I: 11.
- ¹³ L. Plesničar, *Emona* II, T. XLVI: 16—18.
- ¹⁴ D. Iványi, *Die pannonischen Lampen*, Diss. Pann. Ser. II/2 (1935) 19 s. L. Plesničar, Obeležje in kronologija antičnih grobov na Prešernovi in Celovski cesti v Ljubljani, *Arheol. vestnik (AV)* 18 (1967) 145 s., T. I. 4—6; III: 3.
- ¹⁵ L. Plesničar, *Emona* II, T. LI: 9—20.
- ¹⁶ S. Petru, P. Petru, *Nevidunum (Drnovo pri Krškem)*, Katalogi in monografije 15 (1978), T. XIV: 32.
- ¹⁷ Mestni muzej Ljubljana.
- ¹⁸ L. Plesničar, *o. c.*, T. CXLV: 17, 18.
- ¹⁹ L. Plesničar, *AV* 18 (1967) 143 s.
- ²⁰ L. Plesničar, *Emona* II, T. CLX: 1—14.
- ²¹ S. Petru, *o. c.*
- ²² S. Petru, O spomeniku emonskega meščana, *AV* 13—14 (1962—63) 523 s., T. II: 4, 5.
- ²³ S. Petru, Razprave 1. razr. SAZU 6 (1969) 168 s., T. II: 9.
- ²⁴ L. Plesničar, *o. c.*, T. CLX: 9.
- ²⁵ L. Plesničar, *La nécropole romaine a Emona*, IA Y 97.
- ²⁶ Z. Šubic, *La nécropole romaine a Poetovio*, IA, YU 14 (1972) Y 138.
- ²⁷ L. Plesničar, *Emona* II, T. LXXII: 11—14.
- ²⁸ Z. Šubic, *o. c.*, Y 130.
- ²⁹ S. Petru, *Emonske nekropole*, Katalogi in monografije 7 (1972) T. XIX: 32—46. (dalje: *Emona* D).
- ³⁰ O. Almgren, *Studien über nord europäische Fibelformen der ersten nachchristlichen Jahrhunderte* (Stockholm 1897) 35 ss., T. IV: 68.
- ³¹ P. Petru, Poskus časovne razporeditve lončenine iz rimskih grobov na Dolenjskem in Posavju, *Razprave 1. razr. SAZU* 6 (1969) 196 ss., sl. 3: 31.
- ³² S. Petru, *Razprave 1. razr. SAZU* 6 (1969) 168 s., T. II: 6, 11.
- ³³ *O. c.*, 166 ss., T. I: 8, 9.
- ³⁴ S. Petru, *Emona* I, T. XVI: 8—20.
- ³⁵ L. Plesničar, *Materijali* 8 (1971) 115 ss.
- ³⁶ L. Plesničar, *Emona* II, T. CXXXVII: 1—8.
- ³⁷ D. Iványi, *o. c.*, 10 ss.
- ³⁸ S. Petru, P. Petru, *Nevidunum*, T. XIV: 30.
- ³⁹ Goriški muzej, inv. br. A 1257.
- ⁴⁰ Mestni muzej Ljubljana, inv. br. MV 1676.
- ⁴¹ L. Plesničar, *o. c.*, T. XXXI: 12.
- ⁴² I. Curk, Proučevanje rimske keramike v Sloveniji in rezultati tega proučevanja, *Materijali* 8 (1971) 57 ss., sl. 1: 6—18.
- ⁴³ S. Petru, *Emona* I, T. LXXIII: 14, 15.
- ⁴⁴ Ch. Beckmann, *o. c.*, 30 ss.
- ⁴⁵ P. Korošec, Kulturni in časovni oris slovenskega zgodnjega srednjega veka na območju Slovenije, *AV* 21—22 (1970—71) 95 ss., T. IV: 2.
- ⁴⁶ A. Glavičić, Arheološki najazi iz Senja i okolice II, *Senjski zbornik* 3, 1967—68, 13 ss., sl. 3.
- ⁴⁷ B. Marušić, Kasnoantičko i ranosrednjevekovno groblje Kaštela Dvograd, *Histria archaeologica* 1 (1970) 16 s., T. I: 5—7.
- ⁴⁸ F. Henkel, *o. c.*, 219 ss.
- ⁴⁹ J. Déchelette, *Manuel d'archéologie préhistorique et gallo-romaine* IV (1927) fig. 544: 1—6.
- ⁵⁰ Ch. Beckmann, *o. c.*, T. XI.
- ⁵¹ J. Déchelette, *o. c.*
- ⁵² Z. Marić, Japodske nekropole doline Une, *Glasnik Zem. muzeja Sarajevo* 23 (1968) 28 ss.
- ⁵³ J. Brunšmid, Arheološke bilješke iz Dalmacije i Panonije, *Vjesnik Hrv. arheol. društva* NS 5 (1901) 159 s., sl. 113, 114.
- ⁵⁴ R. Ajdić, A. Jovanović, *Praistorijske kulture Pomoravlja i istočne Srbije*, katalog izložbe (Niš 1971) 57 s., sl. 532: Đ. Manozisi, *Nalaz iz Tekije* (Beograd 1957).
- ⁵⁵ A. Benac, B. Čović, *Glasiac* II (Sarajevo 1957) T. XXXII: 12, 13.
- ⁵⁶ Ch. Beckmann, *o. c.*
- ⁵⁷ J. Déchelette, *o. c.*
- ⁵⁸ Z. Marić, *o. c.*, T. V: 20; VI: 6, 31 (Jerzine).
- ⁵⁹ *O. c.*, T. XVII: 3; XIX: 26, 29, 30; XX: 6, 7, 9, 11, 49; XXI: 17, 22; XXII: 8, 9 (Ribić).
- ⁶⁰ *O. c.*, 36 s.
- ⁶¹ S. Petru, P. Petru, *Nevidunum*, T. XIV: 12, 33.
- ⁶² S. Petru, *Emona* I, T. XVI: 21—39.
- ⁶³ S. Petru, *Razprave 1. razr. SAZU* 6 (1969) 170 s., T. III: 1—6 (balzamarij); 173 s., T. IV: 3, 4 (žara).
- ⁶⁴ D. Popescu, *Trésors Daces en argent des collections de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie*, IA Roumanie 5 (1968) R 20 (Coada Malulus); R 21 (Vedea).
- ⁶⁵ *O. c.*, R 23 (Poiana Gorj).

- ⁶⁶ P. Petru, T. Knez, A. Uršič, Poročilo o raziskovanju suburbanih predelov Neviodunuma v letih 1960—1963, *AV* 17 (1966) 480 s., T. IX: 4.
- ⁶⁷ F. H. Marshall, *RE* IA (1914) s. v. Ringe, 823 s. B. Pfeiler, *Römischer Goldschmuck* (Mainz 1970) 29 ss. E. Coche de la Ferté, *Le bijoux antiques* (Paris 1956) T. XXII: 1. G. Becatti, *o. c.*, 89 s. i 117 s.
- ⁶⁸ G. Becatti, *o. c.*, 114 s. F. H. Marshall, *o. c.*, 824 s.
- ⁶⁹ B. Pfeiler, *o. c.*, 28 s.
- ⁷⁰ S. Petru, *Emona* I, T. XCV: 4.
- ⁷¹ B. Pfeiler, *o. c.*, T. IV: 4.
- ⁷² F. H. Marshall, *o. c.*
- ⁷³ S. Pahič, Antični in staroslovanski grobovi v Brezju nad Zrečami, *Razprave I. razr. SAZU* 6 (1969) 248 ss.
- ⁷⁴ G. Becatti, *o. c.*, 86 s.
- ⁷⁵ R. Pulinas, *o. c.*, 365 ss.
- ⁷⁶ Ch. Beckmann, *o. c.*, 38 s.
- ⁷⁷ V. Kolšek, *Vzhodni del antične nekropole v Šempetru*, Katalogi in monografije 14 (1977) T. XI; XII.
- ⁷⁸ J. Garbsch, *Die norisch-pannonische Frauentracht in 1. und 2. Jahrhundert*, *Münch. Beitr. z. Vor- und Frühgesch.* 11 (1965) 29 ss. V. Šribar, K absolutni kronologiji najdb zgodnje Emone, *AV* 19 (1968) 445 ss.
- ⁷⁹ J. Garbsch, *o. c.*, 105 s.
- ⁸⁰ V. Kolšek, *o. c.*, T. XI: 4.
- ⁸¹ I. Curk, *o. c.*, sl. 2: 6.
- ⁸² L. Plesničar, *o. c.*, T. LV: 1—4 (194); CXLI: 11—15 (615). S. Petru, *Emona* I, T. LXX: 4—26 (932).
- ⁸³ L. Plesničar, *La nécropole romaine a Emona*, *IA* Y 90—92.
- ⁸⁴ D. Iványi, *o. c.*, 16 ss.
- ⁸⁵ S. Petru, *Razprave I. razr. SAZU* 6 (1969) 176 s., T. IV: 6.
- ⁸⁶ D. Iványi, *o. c.*, 16 s.
- ⁸⁷ S. Pahič, Antične gomile v Slovenskih Goricah, *ČZN* n. v. 1 (1965) 46 s., T. V: 16; idem, Antične gomile v Prekmurju, *AV* 11—12 (1960—61) 88 ss., sl. 2.
- ⁸⁸ S. Petru, P. Petru, *o. c.* T. XIV: 25, 35; LXIV: 3.
- ⁸⁹ Mestni muzej Ljubljana, inv. br. M 472, M 1764.
- ⁹⁰ *O. c.*, inv. br. 3583. S. Petru, *Emona* I, T. XCV: 3.
- ⁹¹ Đ. Mano-Zisi, *o. c.*, 13 s., T. III: 5, 6.
- ⁹² M. Urleb, Gradišče v Slavini, *AV* 8 (1957) 150 ss.; T. III: 5.
- ⁹³ F. Henkel, *o. c.*, 28 s., T. X: 190.
- ⁹⁴ L. Plesničar, *Emona*, II, T. XXIX: 7 do 16.
- ⁹⁵ O. Almgren, *o. c.*
- ⁹⁶ P. Petru, *Razprave I. razr. SAZU* 6 (1969) 196 ss., sl. 3: 31.
- ⁹⁷ S. Pahič, *Razprave I. razr. SAZU* 6 (1969) 250 ss., sl. 16: 2; 15: 2.
- ⁹⁸ F. Henkel, *o. c.*, 104 s., T. XLIV: 1126.
- ⁹⁹ *O. c.*, 25 s., T. IX: 163.
- ¹⁰⁰ S. Petru, *Emona* I, T. LVII: 16—20.
- ¹⁰¹ S. Petru, *Razprave I. razr. SAZU* 6 (1969) 170 s., T. II: 20—25.
- ¹⁰² F. Henkel, *o. c.*, 80 s., T. XXXII: 811, 812.
- ¹⁰³ Ch. Beckmann, *o. c.*, 38 s.
- ¹⁰⁴ S. Petru, *Emona* I, T. LXXXV: 8—18.
- ¹⁰⁵ S. Petru, *Razprave I. razr. SAZU* 6 (1969) 170 s., T. II: 20—25.
- ¹⁰⁶ P. Petru, Rimski grobovi iz Dobove, Ribnice in Petrušnje vasi, *Razprave I. razr. SAZU* 6 (1969) 39 s., T. XVI.
- ¹⁰⁷ S. Petru, *Emona* I, T. XVIII: 24—34.
- ¹⁰⁸ D. Iványi, *o. c.*, 17 s.
- ¹⁰⁹ T. Knez, Novi rimski grobovi na Dolenjskem, *Razprave I. razr. SAZU* 6 (1969) T. XI: 5, 6.
- ¹¹⁰ S. Petru, *Emona* I, T. XCV: 1, 2.
- ¹¹¹ S. Petru, P. Petru, *o. c.*, T. XIV: 22; LXIV: 2.
- ¹¹² I. Mikl, Rimske najdbe iz Ptuja po letu 1954, *AV* 11—12 (1960-61), T. IV: 5.
- ¹¹³ *O. c.*, 175 s.
- ¹¹⁴ O. H. Frey, S. Gabrovec, K latenski poselitvi Dolenjske. Prvi rezultati izkopavanja na stiškem naselju, *AV* 20 (1969) 20 s., sl. 8; 7.
- ¹¹⁵ F. Henkel, *o. c.*, 240 s., T. XXXV: 917 do 923.
- ¹¹⁶ *O. c.*, 264 s., T. XXI: 415.
- ¹¹⁷ *O. c.*, 266 s., T. XI: 216—221; XLVII: 1254—1276.
- ¹¹⁸ *O. c.*, 267 s.
- ¹¹⁹ V. Kolšek, Srebrn prstan z gemo, *Situla* 14—15 (1974) 189 ss., T. XIII.
- ¹²⁰ S. Petru, P. Petru, *o. c.*, T. XIV: 26.
- ¹²¹ F. Henkel, *o. c.*, 123 s., T. LI: 1342.
- ¹²² *O. c.*, 270 s.
- ¹²³ *O. c.*, 271 s.
- ¹²⁴ S. Petru, *Dolenjski zbornik* 1 (1961) 223 ss. P. Petru, *Razprave I. razr. SAZU* 6 (1969) 39 s., T. XX.
- ¹²⁵ J. Brunšmid, *VHAD* NS 5 (1901) 150 s., sl. 100.
- ¹²⁶ G. Becatti, *o. c.*, T. CXLV: 515.
- ¹²⁷ F. H. Marshall, *o. c.*, 824 ss.
- ¹²⁸ Ch. Beckmann, *o. c.*, 40 s.
- ¹²⁹ H. Deringer, *Schlüssel und Schloßteile aus Lauriacum*, *Forschungen in Lauriacum* 6/7 (1960) 107 s., Abb. 24.
- ¹³⁰ S. Petru, *Emona*, I, T. LVI: 1—13.
- ¹³¹ D. Iványi, *o. c.*, 17 s.

- 132 Još se tri nalaze u depou Pokrajinskog muzeja Ptuj.
- 133 S. Petru, *o. c.*, T. XCV: 5, 6; Mestni muzej Ljubljana, inv. br. M 2196.
- 134 F. Henkel, *o. c.*, 243 ss.
- 135 S. Petru, P. Petru, *o. c.*, T. XIV: 36.
- 136 L. Plesničar, *Emona* II, T. LX: 1—14.
- 137 M. R. Alföldi, *Intercisa* II, Arch. Hung. 36 (1957) 418 ss.
- 138 Mestni muzej Ljubljana.
- 139 F. Henkel, *o. c.*, 268 ss., T. XII: 245.
- 140 M. R. Alföldi, *o. c.*, 404 s. i 412 ss., T. LXX: 13—17.
- 141 *O. c.*, 403 s. i 412 ss., T. LXXVII: 1—9.
- 142 F. Henkel, *o. c.*, 272 ss.
- 143 S. Petru, P. Petru, *o. c.*, T. XIV: 34.
- 144 *O. c.*, T. XIV: 28.
- 145 F. Henkel, *o. c.*, 40 s., T. XIV: 275.
- 146 S. Petru, S. Petru, *o. c.*, T. XIV: 31, 36.
- 147 F. Henkel, *o. c.*, 274 s., T. XXXIX: 1015.
- 148 M. Cvikel-Zupančič, Kasnoantični prstan s potretom, *AV* 19 (1968) 145 ss.
- 149 G. Becatti, *o. c.*, 113 s.
- 150 E. Pottier, Daremberg-Saglio, *Dictionnaire des antiquités grecques et romaines* (1900) s. v. inares, 446 ss. L. Breglia, *Enciclopedia dell'arte antica*, s. v. orecchino, 728 ss. Netolizka, *RE* 9, s. v. inares, 1239 ss. G. Becatti, *o. c.*, 115 s.
- 151 S. Petru, *Emona* I, T. XXXII: 9—13.
- 152 B. Pfeiler, *o. c.*, 17 ss., T. II: 2. G. Becatti, *o. c.*, sl. 503.
- 153 D. Iványi, *o. c.*, 10 ss.
- 154 S. Petru, *Razprave I. razr. SAZU* 6 (1969) 170 s., T. II: 20—25.
- 155 Đ. Mano-Zisi, *o. c.*, 13 s., T. II.
- 156 B. Pfeiler, *o. c.*, 19 s., T. II: 3. G. Becatti, *o. c.*, sl. 502.
- 157 S. Petru, *Emona* I, T. CXVI: 1—2a.
- 158 L. Plesničar, *o. c.*, T. CLXIX: 1—8.
- 159 S. Petru, *Razprave I. razr. SAZU* 6 (1969) 168 s., T. II: 6.
- 160 L. Plesničar, *La nécropole romaine a Emona*, *IA* 10 (1967) Y 95.
- 161 F. Henkel, *o. c.*, 36 s., sl. 17.
- 162 S. Petru, *Dolenjski zbornik* 1 (1961) 223 ss. P. Petru, *Razprave I. razr. SAZU* 6 (1969) 39 s., T. XX.
- 163 S. Petru, *Emona* I, T. CXV: 7—9, sl. 29.
- 164 K. Sági, *Intercisa* I, Arch. Hung. 33 (1954), 145 s., T. XXVI: 8.
- 165 G. Becatti *o. c.*, 117 s.
- 166 L. Plesničar, *Emona* II, T. LXVII: 6 do 9.
- 167 D. Iványi, *o. c.*, 10 ss.
- 168 L. Plesničar, *o. c.*, T. CXXIX: 1—19.
- 169 L. Plesničar, *Materijali* 8, 1971, T. I: 11.
- 170 P. Petru, *o. c.*, 195 ss., sl. 3: 17.
- 171 S. Petru, *o. c.*, T. LI: 20—25.
- 172 O. Almgren, *o. c.*, 37 ss., T. IV: 69.
- 173 D. Iványi, *o. c.*, 18 s.
- 174 S. Petru, *Razprave I. razr. SAZU* 6 (1969) T. II: 10.
- 175 D. Iványi, *o. c.*, 10 ss.
- 176 S. Petru, *Emona* I, T. LXXXI: 26—28.
- 177 S. Petru, *o. c.*, T. XLVII: 11—12a.
- 178 D. Iványi, *o. c.*, 18 s.
- 179 S. Petru, *o. c.*, T. XLV: 1—1a. L. Plesničar, *Emona* II, T. LXII: 69.
- 180 L. Plesničar, *o. c.*, T. VII: 12—27.
- 181 P. Petru, *o. c.*, 195 ss., T. I: 11; S. Petru, P. Petru, *o. c.*, T. XIV: 11.
- 182 S. Petru, P. Petru, *o. c.*, T. XIV: 12.
- 183 I. Kovrig, *Die Haupttypen der kaiserzeitliche Fibeln*, *Diss. Pann. Ser. II/4* (1937) 128 ss.
- 184 A. Valič, *Varstvo spomenikov* 8 (1960-61) 257 s., T. XI: 1—7.
- 185 A. Bolta, *Rimsko grobišče na Bregu v Celju*, *AV* 8 (1957) 317 ss.
- 186 S. Petru, P. Petru, *o. c.*, T. XIV: 1—10, 13—17.
- 187 M. R. Alföldi, *o. c.*, 430 ss.

KATALOG PREDMETA

Kratice: NMLJ — Narodni muzej Ljubljana
PM — Pokrajinski muzej

Tabla 1

1. Brončani prsten okroglog presjeka. Pr. 2 cm; PM Ptuj — inv. br. 1621.
2. Brončani prsten okroglog presjeka. Pr. 2 cm; PM Ptuj — inv. br. 1192.
3. Brončani prsten ovalnog presjeka, glava fragmentirana u obliku polukruga. Pr. 1,7 cm; PM Ptuj — inv. br. 1640.
4. Brončani prsten polukružnog presjeka. Pr. 2,5 cm; PM Ptuj — inv. br. 1644.
5. Brončani prsten ovalnog presjeka. Pr. 2,1 cm; PM Ptuj — inv. br. 1626.
6. Brončani prsten trokutastog presjeka. Pr. 1,8 cm; PM Ptuj — inv. br. 1623.
7. Brončani prsten trokutastog presjeka. Pr. 2,4 cm; PM Maribor — inv. br. g. b. 10. 2484.

8. Brončani trakasti prsten, na jednom mjestu prekinut. Pr. 2,5 cm; PM Ptuj — inv. br. 748.
9. Brončani trakasti prsten. Pr. 1,8 cm; PM Ptuj — inv. br. 1192.
10. Brončani prsten čiji krajevi prelaze jedan preko drugog i omotani su oko karičice okruglog presjeka. Pr. 2,7 cm; Čepna nad Knežakom, NMLJ — inv. br. R 1666.
11. Srebrni prsten, okruglog presjeka, čiji krajevi čine Heraklov čvor, a zatim su omotani oko karičice. Pr. 2,3 cm; PM Celje — inv. br. 2289.
12. Srebrni prsten, rombičnog presjeka, krajevi prelaze jedan preko drugog i omotani su oko karičice. Pr. 2,1 cm; Ptuj—Zg. Breg, parc. 293, kv. 6 (subhumus), PM Ptuj — inv. br. 10704.
13. Srebrni prsten, rombičnog presjeka, krajevi prelaze jedan preko drugog i omotani su tanjom žicom. Pr. 2,2 cm; PM Ptuj — inv. br. 815 A.
14. Srebrni prsten, rombičnog presjeka, krajevi deformirani i prelaze jedan preko drugog. Pr. 2,6 cm; PM Ptuj — inv. br. 1191.
15. Brončani prsten okruglog presjeka s ovalnom, urezanom gemom. Pr. 2,1 cm; PM Maribor — inv. br. g. b. lo. 3251.
16. Brončani prsten polukružnog presjeka s glavom izdubljenom u obliku osmerokuta. Pr. 1,9 cm; Čepna nad Knežakom, NMLJ — inv. br. R 1670.
17. Fragmentirani željezni prsten ovalnog presjeka i ovalnom urezanom gemom. Pr. 2,2 cm; Čepna nad Knežakom, NMLJ — inv. br. R 1671.
18. Ovalna glava fragmentiranog brončanog pečatnog prstena. Duž. 1,5 cm; Novo mesto, NMLJ — inv. br. 3795.
19. Fragmentirana ovalna glava željeznog pečatnog prstena. Duž. 2,2 cm; Celje-struga Savinje, PM Celje — inv. br. 2248.
20. Ovalna glava fragmentiranog željeznog prstena s gemom. Pr. 1,2 cm; Celje-struga Savinje, PM Celje — inv. br. 2294.
21. Ovalna glava fragmentiranog željeznog prstena s urezanom gemom. Duž. 2 cm; Celje-struga Savinje, PM Celje — inv. br. 2293.
22. Brončani prsten, rombičnog presjeka, izdubljena ovalna glava. Pr. 2,8 cm; Čepna nad Knežakom, NMLJ — inv. br. R 1668.
23. Zlatni prsten nepravilnog presjeka, na prednjoj strani proširen i ornamentiran urezanom grančicom. Pr. 1,8 cm; PM Ptuj — inv. br. 8350.
24. Dva zlatna prstena okruglog presjeka, zajedno spojeni, na prednjoj strani prošireni i ornamentirani s po jednom urezanom grančicom. Pr. 1,8 cm; PM Ptuj — inv. br. 8345.
25. Brončani pečatni prsten polukružnog presjeka, na glavi urezana slova SMI. Pr. 2 cm; PM Ptuj — inv. br. 967.
26. Zlatni prsten trokutastog presjeka, na prednjoj strani urezane crte čine četvrtastu glavu s po jednim trokutom na ramenima. Pr. 1,5 cm; PM Ptuj — bb.
27. Glava fragmentiranog brončanog prstena s umetnutim okom iz zelenog stakla. Duž. 1,7 cm; Celje-struga Savinje, PM Celje — inv. br. 2216.
28. Zlatni prsten okruglog presjeka s uloškom od granata ili rubina. Pr. 2 cm; PM Ptuj — inv. br. 8344.
29. Brončani prsten okruglog presjeka. Pr. 1,9 cm; PM Ptuj — inv. br. 336.
30. Brončani prsten polukružnog presjeka. Pr. 2 cm; PM Ptuj — inv. br. 1622.
31. Fragmentirani brončani prsten ovalnog presjeka. Pr. 2,1 cm; Dolenja Stara vas pri Šentjerneju, NMLJ — inv. br. R 2656.
32. Brončani prsten lećastog presjeka. Pr. 2,1 cm; PM Ptuj — inv. br. 963.
33. Brončani prsten lećastog presjeka. Pr. 2,4 cm; Novo mesto, NMLJ — inv. br. R 3799.
34. Srebrni prsten okruglog presjeka s odvojenim krajevima u obliku zmijskih glavica, ornamentiranih oponašanjem zmijske kože. Pr. 2,6 cm; PM Ptuj — inv. br. 969.
35. Brončani pečatni prsten lećastog presjeka. Pr. 2,2 cm; Ljubljana, NMLJ — inv. br. R 9904.
36. Brončani pečatni prsten polukružnog presjeka. Pr. 1,9 cm; PM Ptuj — inv. br. 963.
37. Brončani pečatni prsten polukružnog presjeka s ovalno izdubljenom glavom. Pr. 2,1 cm; Čepna nad Knežakom, NMLJ — inv. br. R 1660.
38. Brončani pečatni prsten polukružnog presjeka s ovalnom urezanom gemom. Pr. 2,2 cm; PM Ptuj — inv. br. 963.
39. Brončani pečatni prsten trokutastog presjeka. Pr. 2,2 cm; Celje—Breg, struga Savinje, PM Celje — inv. br. 744.

40. Glava fragmentiranog pečatnog prstena. Duž. 1,8 cm; Celje-struga Savinje, PM Celje — inv. br. 2472.
41. Glava fragmentiranog željeznog prstena s ovalnom gemom. Duž. 2 cm; PM Ptuj — inv. br. 1001.
42. Fragmentirani željezni pečatni prsten polukružnog presjeka s ovalnom urezanom gemom. Pr. 2,2 cm; PM Ptuj — inv. br. 605.
43. Fragmentirani željezni pečatni prsten lećastog presjeka. Pr. 2,7 cm; Novo mesto, NMLJ — inv. br. R 3793.
44. Brončani pečatni prsten polukružnog presjeka s malo izbočenom ovalnom glavom. Pr. 2,1 cm; PM Maribor — inv. br. g. b. 10. 2803.
45. Brončani pečatni prsten lećastog presjeka. Pr. 2,4 cm; Ljubljana, NMLJ — inv. br. R 8905.
46. Brončani pečatni prsten lećastog presjeka s ovalno izdubljenom glavom. Pr. 2,8 cm; Loka pri Zusmu, PM Celje — inv. br. 3012.
47. Fragment željeznog prstena polukružnog presjeka s ovalnom urezanom gemom. Duž. 2,2 cm; PM Ptuj — inv. br. 666.

Tabla 2

1. Brončani prsten okruglog presjeka. Pr. 2,6 cm; PM Maribor — bb.
2. Brončani prsten okruglog presjeka. Pr. 2,2 cm; PM Ptuj — inv. br. 197.
3. Brončani prsten polukružnog presjeka. Pr. 2,1 cm; PM Ptuj — inv. br. 239.
4. Brončani prsten polukružnog presjeka s urezima na unutrašnjoj strani. Pr. 2,1 cm; PM Maribor — inv. br. g. b. 10. I. z. 1174.
5. Brončani prsten lećastog presjeka sa zašiljenim krajevima. Pr. 2,2 cm; PM Ptuj — inv. br. 1643.
6. Brončani trakasti prsten ornamentiran s tri paralelne urezane crte. Pr. 1,8 cm; PM Ptuj — inv. br. 1213.
7. Brončani prsten okruglog presjeka s okruglom, malo izdubljenom glavom i lepezasto proširenim ramenima. Pr. 1,7 cm; PM Ptuj — inv. br. 966.
8. Brončani prsten okruglog presjeka s okruglom glavom s uloženom plavom pastom i na ramenima po jedna manja okrugla glava, malo izdubljena. Pr. 1,9 cm; PM Ptuj — inv. br. 1612.
9. Brončani prsten polukružnog presjeka s kosim ramenima i istaknutom okruglom glavom s urezanim slovima IAV. Pr. 2,4 cm; PM Ptuj — inv. br. 963.
10. Srebrni prsten s kosim ramenima i ovalnom urezanom gemom. Pr. 3,3 cm; Golobinjek pri Podčetrtku, PM Celje — inv. br. 4033.
11. Zlatni prsten s urezanim ornamentom na ramenima, sekundarno deformiran. Pr. 2,1 cm; Celje-struga Savinje, PM Celje — inv. br. 2284.
12. Zlatni prsten okruglog presjeka s ovalnom kapsulom u kojoj je uložena plava pasta, bočno na ramenima ima po dvije kuglice. Pr. 2,5 cm; Celje-struga Savinje, PM Celje — inv. br. 2285.
13. Brončani pečatni prsten polukružnog presjeka, s malo izdubljenom okruglom glavom u kojoj su ostaci crvene paste, bočno na ramenima su dvije manje okrugle glave, malo izdubljene. Pr. 1,9 cm; Gora sv. Lovrenca pri Polhov Gradcu, NMLJ — inv. br. R 1837. Ptuj — inv. br. 1676.
14. Brončani prsten okruglog presjeka s fragmentiranom okruglom glavom i niskim obrubom. Pr. 2,2 cm; PM Ptuj — inv. br. 963.
15. Otvoreni srebrni prsten polukružnog presjeka, krajevi u obliku stiliziranih glavica. Pr. 2 cm; Celje-struga Savinje, PM Celje — inv. br. 2288.
16. Brončani prsten okruglog presjeka s glavom ovalno izdubljenom i bočno na ramenima ima po dva proboja. Pr. 3,1 cm; Čepna nad Knežakom, NMLJ — inv. br. R 1667.
17. Brončani prsten lećastog presjeka s istaknutom četvrtastom glavom. Pr. 1,9 cm; Celje-Breg, struga Savinje, PM Celje — inv. br. 745.
18. Brončani prsten okruglog presjeka, glava u obliku okrugle kapsule sa stožastim uloškom. Pr. 2,2 cm; PM Ptuj-inv. br. 935.
19. Brončani prsten-ključ polukružnog presjeka s fragmentiranim perom. Pr. 2,1 cm; Celje-Celeia (?), PM Celje-inv. br. 2558.
20. Brončani trakasti prsten-ključ s perom uz rub ornamentiranim urezima. Pr. 2,1 cm; PM Ptuj — inv. br. 1676.

21. Brončani trakasti prsten-ključ s izsječenim perom. Pr. 1,9 cm; PM Ptuj — inv. br. 1677.
22. Brončani trakasti prsten-ključ s izsječenim perom; na karičici pod perom je urezan ornament u obliku slova V. Pr. 1,6 cm; PM Ptuj — inv. br. 1680.
23. Fragmentirani brončani trakasti prsten-ključ s izsječenim perom. Duž. 2,1 cm; PM Ptuj — inv. br. 1679.
24. Fragmentirani brončani trakasti prsten-ključ (šuplji). Pr. 1,9 cm; PM Ptuj — inv. br. 1630.
25. Brončani prsten polukružnog presjeka s glavom u obliku tabulae ansatae s reljefnim natpisom. Pr. 2,1 cm; PM Ptuj — inv. br. 504.
Lit. — M. Abramič, Poetovio 1925, 160 s., sl. 113.
26. Brončani prsten polukružnog presjeka, glava u obliku krnje piramide čije su strane ornamentirane urezima vodoravnih i okomitih crta, a karičica snopovima od po tri okomita rebra. Pr. 2 cm; PM Ptuj — inv. br. 963.
27. Brončani prsten polukružnog presjeka ornamentiran kosim urezima, krajevi su mu zašiljeni i spojeni. Pr. 2 cm; PM Ptuj — inv. br. 1620.
28. Brončani prsten polukružnog presjeka ornamentiran okomitim urezima, krajevi su mu zašiljeni i spojeni. Pr. 2 cm; PM Ptuj — inv. br. 1635.
29. Brončani prsten polukružnog presjeka ornamentiran kosim urezima, krajevi su mu zašiljeni. Pr. 2 cm; PM Ptuj — inv. br. 1611.
30. Brončani prsten okruglog presjeka sa zašiljenim i spojenim krajevima. Pr. 2 cm; Ptuj—Zg. Breg, parc. 293, kv. 17, grob 5, PM Ptuj — inv. br. 10858.
31. Brončani prsten okruglog presjeka sa spojenim krajevima. Pr. 1,6 cm; Ptuj-Zg. Breg, parc. 293, kv. 17, grob 5, PM Ptuj inv. br. 10858.
32. Brončani prsten polukružnog presjeka ornamentiran urezanim krivuljama koje spajaju krugove. Pr. 2,2 cm; Čepna nad Knežakom, NMLJ — inv. br. R 1680.
33. Brončani prsten ornamentiran s dva paralelna, vodoravna rebra. Pr. 1,9 cm; PM Ptuj — inv. br. 195.
34. Brončani prsten ornamentiran s tri paralelna, vodoravna rebra. Pr. 2 cm; PM Maribor — inv. br. g. b. 10. 4345.
35. Visoki brončani prsten (?) ornamentiran s tri paralelna vodoravna rebra. Pr. 1,4 cm; PM Maribor — inv. br. g. b. 10. 2848.
36. Brončani trakasti prsten ornamentiran s dvije urezane paralelne crte. P. 2,1 cm; Ptuj-Zg. Breg, kv. 15, grob 3, PM Ptuj — inv. br. 10794.
37. Brončani trakasti prsten ornamentiran s dvije urezane paralelne crte. Pr. 1,8 cm; PM Ptuj — inv. br. 1615.
38. Brončani trakasti prsten ornamentiran s tri paralelne urezane crte, krajevi su mu spojeni zakovicom. Pr. 1,8 cm, PM Ptuj — inv. br. 1627.
39. Brončani prsten polukružnog presjeka ornamentiran nepravilnim okomitim rebrima. Pr. 2,2 cm; PM Ptuj — bb.
40. Brončani trakasti prsten sa spojenim krajevima i urezanim crtama uz rub. 2,1 cm; PM Ptuj — inv. br. 1616.
41. Dva fragmenta brončanog trakastog prstena s proširenim krajevima. Pr. 1,9 cm; Ptuj-Zg. Breg, parc. 293, kv. 42, grob 22, PM Ptuj — inv. br. 10752.
42. Brončani trakasti poligonalni prsten. Pr. 2,6 cm; PM Ptuj — inv. br. 4075.
43. Otvoreni brončani trakasti poligonalni prsten, svaka druga stranica je ornamentirana okomitim urezima. Pr. 2,2 cm; PM Ptuj — inv. br. 1632.
44. Brončani trakasti poligonalni prsten s unutrašnje strane okrugli, na prednjoj strani ima urezan ornament-krug i oko njega 4 tačke, a bočno okomite crte. Pr. 2 cm; PM Ptuj — inv. br. 720.
45. Brončani prsten okruglog presjeka sa zalemljenom ovalnom pločicom na glavi. Pr. 2,3 cm; PM Ptuj — inv. br. 1610.
46. Fragmentirani srebrni prsten okruglog presjeka sa zalemljenom ovalnom glavom ornamentiranom urezanim crtama. Pr. 1,7 cm; Celje-struga Savinje, PM Celje — inv. br. 2292.
47. Brončani prsten lećastog presjeka s ovalnom glavom na kojoj je bio urezan ornament i kuglastim proširenjima na ramenima. Pr. 2,4 cm; Ptuj-Zg. Breg, parc. 293, kv. 13, jarek B, PM Ptuj — inv. br. 10838.
48. Brončani prsten polukružnog presjeka s okruglom glavom na kojoj je bio urezan ornament i kuglastim proširenjima na ramenima. Pr. 2,1 cm; PM Ptuj — inv. br. 2809.

49. Brončani prsten polukružnog presjeka s glavom u obliku šesterokuta, ramena su ornamentirana urezanim crtama. Pr. 2,3 cm; Šentjernej, NMLJ — inv. br. R 8660.
50. Brončani prsten polukružnog presjeka sa zalemljenom ovalnom pločom koja je s unutrašnje strane urezana. Pr. 2,4 cm; PM Maribor — bb.
51. Brončani prsten polukružnog presjeka s četvrtastom, istaknutom glavom. Pr. 2,2 cm; PM Ptuj — inv. br. 963.
52. Brončani prsten polukružnog presjeka s istaknutom ovalnom glavom, ornamentirana urezanim crtama. Pr. 2,5 cm; PM Maribor — inv. br. g. b. 10. 2802.

Tabla 3

1. Zlatni privjesak naušnice, žica okruglog presjeka provučena je kroz rombičnu kapsulu s okruglim otvorom. Duž. 2,1 cm; PM Ptuj — inv. br. 8352.
2. Brončana karičica okruglog presjeka s krajevima savijenim u omču i kvačicu. Pr. 2,1 cm; PM Ptuj — inv. br. 963.
3. Brončana karičica okruglog presjeka s krajevima savijenim u omču i kvačicu. Pr. 1,9 cm; PM Ptuj — inv. br. 3093.
4. Brončana karičica okruglog presjeka s jednim krajem spiralno savijenim. Pr. 1,5 cm; PM Ptuj — inv. br. 1642.
5. Brončana karičica okruglog presjeka s krajevima savijenim u omču i kvačicu. Pr. 1,8 cm; PM Ptuj — inv. br. 2029.
6. Zlatna karičica iz djelomično tordirane žice četvrtastog presjeka, i krajevima okruglog presjeka savijenim u omču i kvačicu. Pr. 1,6 cm; PM Ptuj — inv. br. 8348.
7. Brončana karičica okruglog presjeka čiji su krajevi odlomljeni. Pr. 1,9 cm; PM Ptuj — inv. br. 3261.
8. Brončana karičica polukružnog presjeka ornamentirana urezima, jedan kraj joj je zašiljen, drugi odlomljen. Pr. 1,7 cm; Čepna nad Knežakom, NMLJ — inv. br. R 1665.
9. Brončana karičica okruglog presjeka s jednim zašiljenim krajem, a drugi je savijen u omču. Pr. 1,9 cm; Čepna nad Knežakom, NMLJ — inv. br. R 1665.
10. Brončana karičica ovalnog presjeka, jedan kraj joj je zašiljen, a drugi odlomljen. Pr. 1,7 cm; Čepna nad Knežakom, NMLJ — inv. br. R 1665.
11. Brončana naušnica (?) polukružnog presjeka iz kojeg strše tri plastična rebra, krajevi su prekriveni metalnom trakom. Pr. 2,7 cm; Celje, PM Celje — inv. br. 2554.
12. Brončana naušnica (?) trokutastog presjeka i suženih krajeva. Pr. 2,4 cm; Celje-struga Savinje, PM Celje — inv. br. 3776.
13. Brončana naušnica (?) trokutastog presjeka i suženih krajeva. Pr. 2,6 cm; Celje-struga Savinje, PM Celje — inv. br. 3792.
14. Zlatna karičica okruglog presjeka, jedan kraj je kovan u obliku omče, a drugi savijen u kvačicu. Pr. 1,4 cm; PM Ptuj — inv. br. 8351.
15. Zlatna naušnica sa »S« kvačicom za koju je zalemljena ovalna kapsula sa zelenim staklenim uloškom i bočno po jedan privjesak iz tanke žice. Duž. 3,4; Celje-struga Savinje, PM Celje — inv. br. 2286.
16. Par zlatih naušnica sa »S« kvačicom za koju je zalemljena polukugla. Duž. 2 cm; Ptuj, parc. 230/6, u iskopu temelja za zgradu, grob II — skelet u sarkofagu, PM Ptuj — inv. br. 10516.
17. Brončana naušnica okruglog presjeka, jedan kraj je zašiljen, a drugi u obliku stepeničaste krnje piramide rombičnog presjeka. Pr. 2,7 cm; Ptuj, PM Ptuj — inv. br. 455.

ANELLI ED ORECCHINI DI EPOCA ROMANA IN SLOVENIA

Riassunto

In questo mio saggio analizzo gli anelli e gli orecchini di epoca romana rinvenuti sul territorio della Slovenia. Ho preso in considerazione gli oggetti già pubblicati ed ho cercato di fissare la tipologia e la datazione dei reperti finora inediti. Mi sono servita degli schemi tipologici di F. Henkel,⁴ Ch. Beckmann⁵ e S. Petru.⁶

Finora la forma più frequente dell'anello sull'area slovena è un semplice cerchietto che ho distinto in base alla sezione. Con l'analisi e cercando di datare le unità tombali contenenti un tale anello dalla sezione circolare, ho dedotto che lo stesso fa la sua comparsa tra

il I° ed il IV° secolo. Ho datato perciò nel I° secolo l'anello rinvenuto nella tomba MM 656⁷ e MM 659.¹⁰ Ambedue le tombe ad incinerazione sono di Emona, mentre le rimanenti, contenenti un simile anello, sono ad inumazione e povere nel corredo, vedi le tombe MM 167¹³ ed MM 186¹⁵ di Emona e la tomba 5 di Ptuj-Zgornji Breg (T. 2: 30, 31). Il rimanente maggior numero è senza unità tombali o altri dati che potrebbero fornire una datazione più esatta. Si tratta degli anelli da Ptuj (T. 1: 1, 2, 29; T. 2: 2), Drnovo,¹⁶ Dolnja Stara vas presso Sentjerne (T. 1: 31), del Museo regionale di Maribor (T. 2: 1) e 7 degli strati dell'abitato di Emona.¹⁷

Lo stesso vale per l'anello dalla sezione semicircolare che viene datato nella tomba ad incinerazione MM 633 di Emona¹⁸ e MM 700²⁰ sul finire del I° secolo, quindi nella seconda metà del IV° secolo nelle tombe di Ptuj-Zgornji Breg²⁶ e MM 945 di Emona.²⁷ Gli anelli da Ptuj (T. 1: 4, 30; T. 2: 3) e del Museo regionale di Maribor (T. 2: 4) si presentano senza dati per la collocazione cronologica. Gli anelli dalla sezione triangolare sono noti, per ora, soltanto per la loro presenza nelle tombe del I° secolo. Sono quindi datati in base al corredo nella tomba 1 di Zgornja Hajdina,²⁸ e le tombe NM 143,²⁹ NM 111,³⁴ MM 594³⁶ da Emona; sono senza dati per la collocazione cronologica l'anello da Ptuj (T. 1: 6) e quello del Museo regionale di Maribor (T. 1: 7). L'anello a nastro, spesso decorato con linee incise orizzontali come i primi due tipi, sempre in base alle unità tombali, viene posto nel I e quindi nel IV° secolo. Sono senza decorazione gli anelli da Ptuj (T. 1: 8, 9), Drnovo,³⁸ Ajdovščina,³⁹ Emona — strati dell'abitato⁴⁰ e dalla tomba MM 114⁴¹ ove è datato nella metà del I° secolo. Nelle tombe tardoantiche del IV° secolo gli anelli si presentano decorati con l'incisione e spesso sono l'unico corredo, come nella tomba NM 957 di Emona⁴³ e nella tomba 3 di Ptuj-Zgornji Breg (T. 2: 36). Anelli simili senza dati li troviamo a Ptuj (T. 2: 6, 33, 37, 40) e nel Museo regionale di Maribor (T. 2: 34, 35).

I cerchietti poligonali da Ptuj (T. 2: 42—44) sono tutti senza dati, cosicchè vengono attribuiti al III° e IV° secolo secondo il Henkel⁴⁸ ed in base alla tomba 12 della necropoli di Kacavanac.⁴⁷

Per quanto concerne gli anelli costituiti da un filo avvolto, molto diffusi^{50—56} e presenti dal III° secolo a.C. fino al periodo tardoantico,^{57—59} abbiamo accettato la classificazione del Marić: i più antichi, eseguiti con un filo a sezione circolare, quelli più recenti con un filo dalla sezione rombica, che compaiono dall'anno 50 in poi.⁶⁰ Abbiamo così datato gli anelli da Drnovo,⁶¹ Čepna sopra Knežak (T. 1: 10) e da Celje (T. 1: 11) nella prima metà del I° secolo, quello da Ptuj (T. 1: 12—14) dalla seconda metà del I° secolo in poi. L'unità tombale ha datato nel I° secolo l'anello della tomba NM 112 da Emona⁶² e, che tale tipo faccia la propria comparsa già nel periodo tardoantico, lo conferma la tomba di Drnovo.⁶⁶

Sono noti due tipi di anelli serpiformi: il primo con due testine di serpe ed il secondo dalla forma del corpo di serpe avvolto a spirale. Per il modo in cui sono eseguiti ho datato l'anello spiraliforme da Emona⁷⁰ e l'anello con due testine da Ptuj (T. 1: 34)⁷¹ nel I° e II° secolo analogamente agli anelli greco-romani di questo tipo.⁷² I rimanenti anelli serpiformi hanno le testine molto stilizzate come lo sono quelle in uso sulle armille tardoantiche del IV secolo.⁷³ È tale l'anello da Emona, tomba MM 945,²⁷ da Celje-struga Savinje (T. 2: 15) e da Ptuj-Zgornji Breg, tomba 2 (T. 2: 41).

Dopo i semplici cerchietti, un maggior numero di reperti è costituito da anelli a sigillo. Nel I° secolo sono ancora in auge quelli di forma greca con le spalle concave e la testa ovale prominente. Questo tipo viene datato con le unità tombali nella tomba 18 di Šempeter,⁷⁷ MM 194, NM 932 tutti da Emona,⁸² mentre quella da Zgornja Voličina e Dobrovnik⁸⁷ sono collocati verso la fine del I° secolo e all'inizio del II° secolo. Per tipologia ho classificato nel gruppo degli anelli a sigillo del I° secolo anche i reperti da Drnovo,⁸⁸ da Celje-struga Savinje (T. 1: 19—21), Čepna sopra Knežak (T. 1: 16, 17, 22), Novo mesto (T. 1: 18) e del Museo regionale di Maribor (T. 1: 15).

Gli anelli a sigillo del II° e III° secolo si presentano con le spalle più pronunciate che si allargano a triangolo nel passaggio alla testa, la quale non è più tanto prominente come negli anelli del I° secolo.¹⁰³ Le tombe con questo tipo di anelli a sigillo sono di Emona la tomba NM 62,¹⁰⁴ NM 134¹⁰⁷ e di Ribnica;¹⁰⁶ per tipologia ho incluso in questo gruppo gli anelli da Emona,¹¹⁰ Drnovo,¹¹¹ Čepna sopra Knežak (T. 1: 37), Ptuj (T. 1: 36, 38, 41, 42, 47) e da Celje-struga Savinje (T. 1: 40). Ho collocato nel III° secolo ancora varie altre forme di anelli a sigillo senza unità tombali o altri dati, cosicchè mi sono servita della tipologia di Henkel e delle analogie con gli altri territori dell'impero.

Nella transizione del II° al III° secolo compaiono due tipi di anelli-chiave (chiave «vuota» per serrature a giro e l'anello con la penna per le serrature a molla).^{128, 129} Sul territorio della Slovenia, viene datato con certezza soltanto l'anello del tipo chiave «vuota» nella tomba NM 814 di Emona,¹³⁰ mentre tutti quelli rimanenti dello stesso tipo o con la penna rappresentano reperti casuali da Ptuj (T. 2: 24),¹³² da Celje (T. 2: 19), Ptuj (T. 2: 20—23) ed Emona.¹³³

Vorrei porre in evidenza particolarmente gli anelli a sigillo di cui si può definire l'area d'origine e che possono venir datati tipologicamente. Nel III° secolo proviene dalle officine della Renania l'anello con le spalle oblique, decorate a traforo e con la testa esagonale nella quale è incastonata una gemma ovale. L'anello, ancora inedito, è stato rinvenuto a Emona.^{138, 139} A Celje-struga Savinje (T. 2: 11) è stato rinvenuto un anello d'oro dalle spalle oblique, con decorazione incisa sulle stesse, anello che rappresenta un prodotto gallico del III° secolo.¹⁴⁰ Contemporaneamente penetra il tipo di anello siriano con su ogni spalla due globetti e con una capsula per il riempimento eseguita in maniera particolare.¹⁴¹ Anche questo è stato rinvenuto a Celje-struga Savinje (T. 2: 12). In base a questo tipo hanno origine nello stesso periodo le imitazioni, come ad esempio l'anello da Ptuj (T. 2: 18), imitazioni che sono già molto semplificate nel IV° secolo (Ptuj — T. 2: 47, 48; Drnovo).¹⁴³

Tra i reperti di epoca romana sull'area slovena, gli orecchini sono alquanto rari, e dei due tipi fondamentali con il gancetto ad «S» e quelli a cerchietto, il più frequente è quest'ultimo.

Nella tomba NM 487 di Emona¹⁵¹ è stato reperto un orecchino a spicchio di sfera che ha origine nelle officine campane del I° secolo a. C. ma è molto raro già nella prima metà del II° secolo.¹⁵² In tale tomba viene datato, in base al rimanente corredo, sul finire del I° secolo.^{153, 154} È pure di produzione campana un paio di orecchini a barretta provenienti dalla tomba NM 1426 del Trg revolucije a Ljubljana.¹⁵⁷ Compare come il tipo precedente già nel I° secolo a. C., perdura fino al III° secolo¹⁵⁶ e nella tomba di Ljubljana è datato verso la fine del I° secolo.

Con il gancetto ad «S», però del tipo crotalia, sono noti soltanto alcuni esemplari. È tale un paio di orecchini nella tomba MM 732 di Emona,¹⁵⁸ ove viene datato dal corredo funerario verso la fine del I° secolo.^{159, 160} Dello stesso tipo è l'orecchino da Celje-struga Savinje (T. 3: 15) ed il pendaglio da Ptuj (T. 3: 1), che, in base alle analogie da Aachen, viene posto nel III° secolo.¹⁶¹

È datato verso la fine del III° secolo un paio di orecchini da Ribnica, tomba 15,¹⁶² con il gancetto ad «S», la capsula quadrangolare ed il pendaglio lenticolare con i riempimenti vitrei. Dello stesso periodo sono gli orecchini con il gancetto ad «S» e la capsula deformata, provenienti dalla Karlovška cesta a Ljubljana.^{164, 165}

L'ultimo paio di orecchini con il gancetto ad «S», datato all'incirca nel III° e IV° secolo, è stato reperto nella tomba II di Ptuj (T. 3: 16).

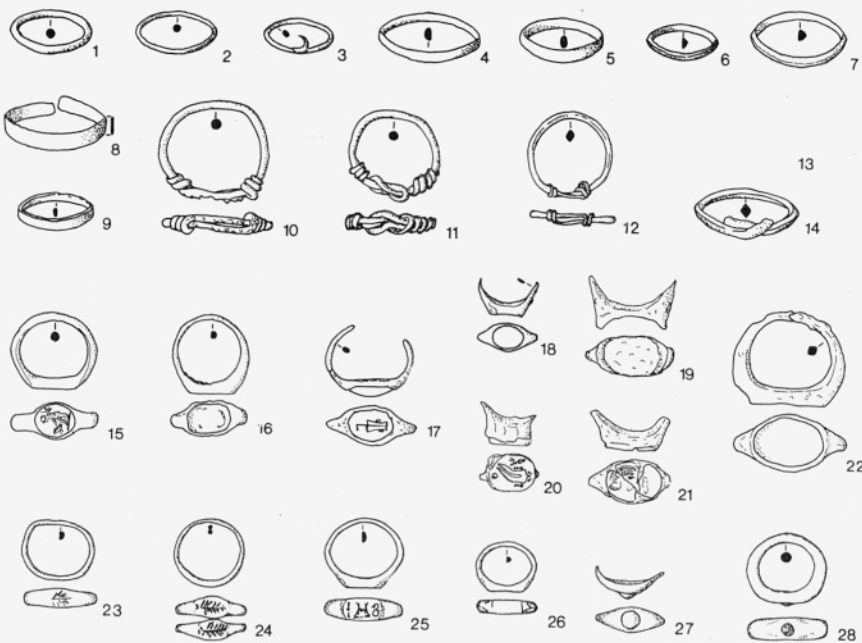
Il tipo di orecchini a forma di cerchietto è molto più frequente; l'unità tombale più antica con un paio di orecchini del detto tipo è di Emona, tomba MM 223.¹⁶⁶ Viene datata in base al corredo già nella prima metà del I° secolo.¹⁶⁷

Vengono poste nel I° e nel II° secolo anche le tombe MM 564,¹⁶⁸ NM 785¹⁷¹ e NM 690,¹⁷⁷ tutte di Emona.

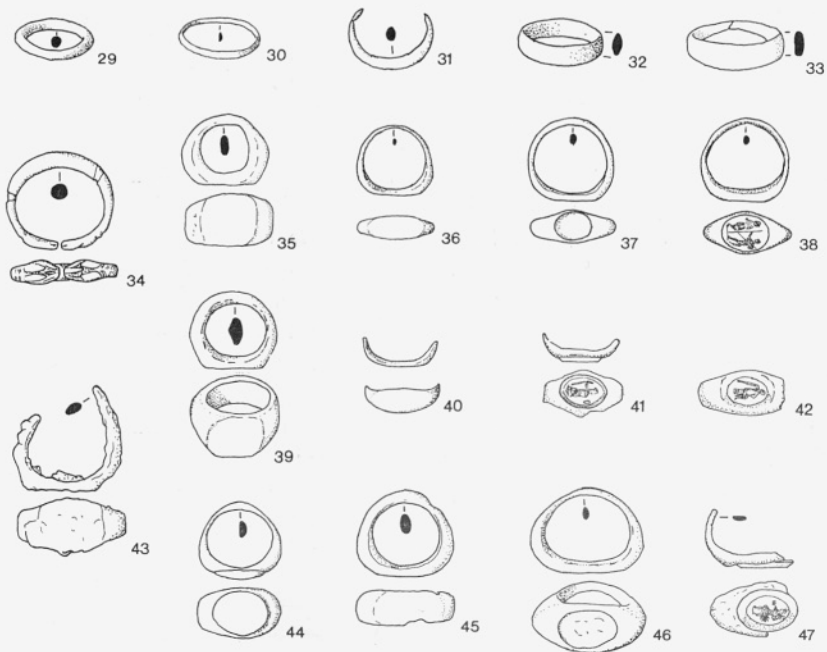
Le rimanenti tombe con il cerchietto a Emona sono tardoantiche, della seconda metà del III° e IV° secolo,¹⁷⁹ come lo sono pure l'orecchino da Neviodunum¹⁸¹ ed i cerchietti con il filo avvolto provenienti dalla tomba NM 664 di Emona, Drnovo¹⁸² e Smokuč nella Gorenjska.¹⁸⁴

In base a questo elenco di tombe con l'orecchino a cerchietto, con il pendaglio o senza lo stesso, possiamo constatare che tali orecchini sono presenti durante tutto il periodo romano. E questa la ragione per cui non possiamo dare una datazione più esatta per gli orecchini rinvenuti per caso a Drnovo,¹⁸⁶ Ptuj (T. 3: 2—6, 14) e Čepna sopra Knežak (T. 3: 7—10).

L'ultimo orecchino che abbiamo posto tra i tipi tardo antichi del IV° secolo è l'orecchino con il cubetto da Ptuj (T. 3: 17). Per la datazione dello stesso ci siamo serviti dei reperti da Intercisa, ove compaiono sul finire del IV° secolo.¹⁸⁷

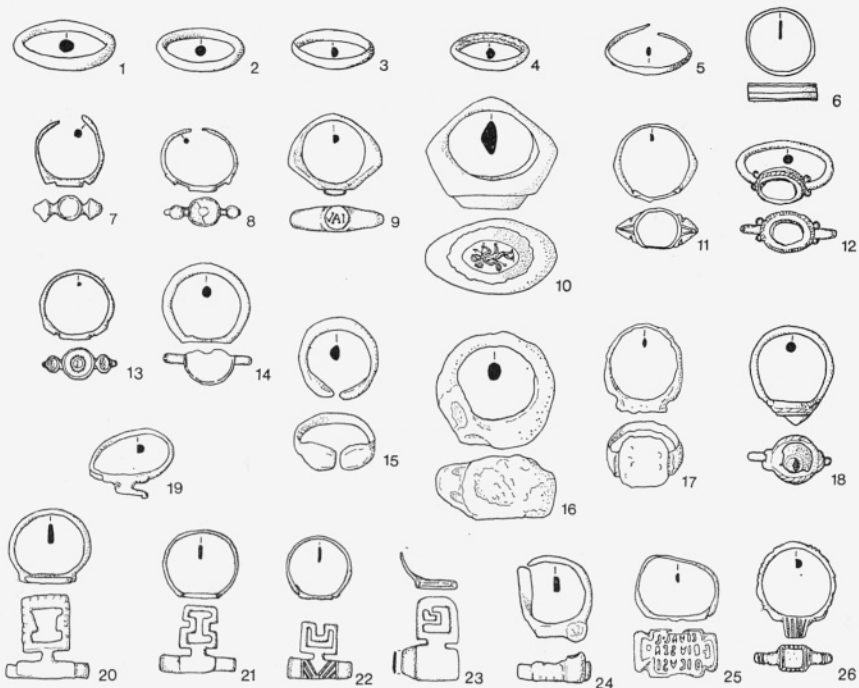

100

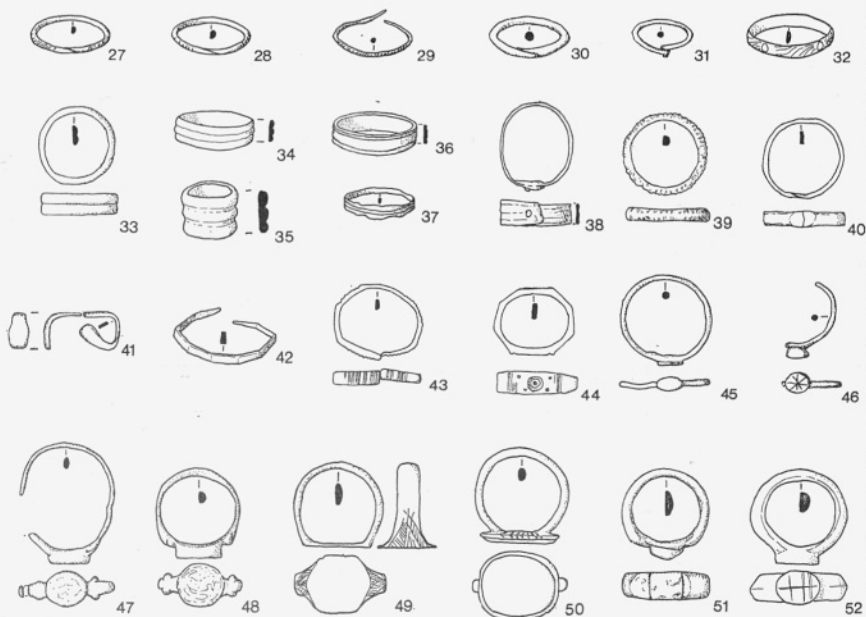

200

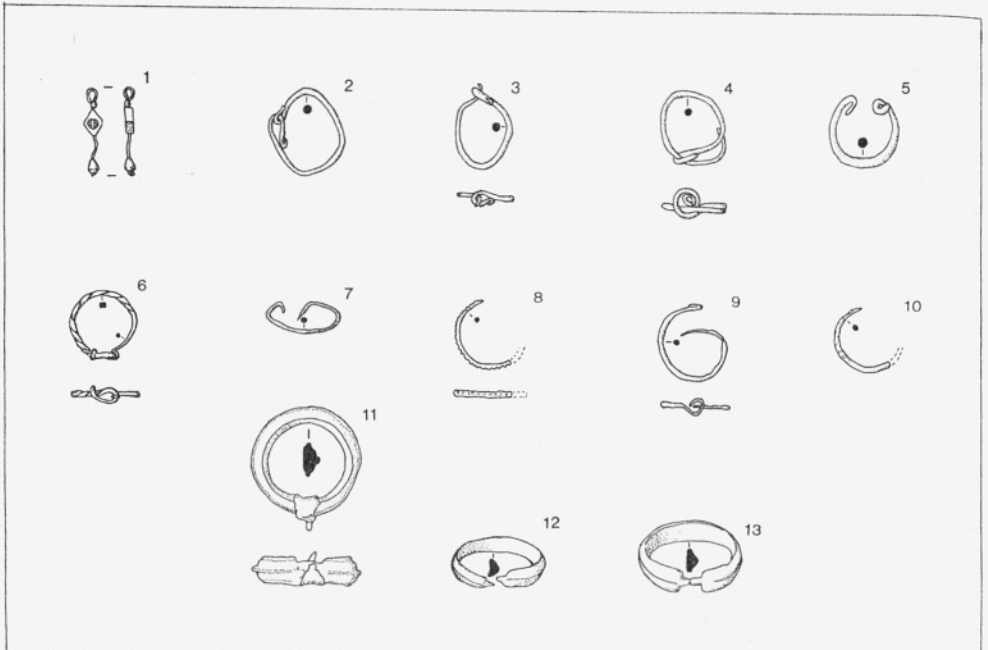
200

300

400

	<p>14</p>	<p>15</p>	<p>16</p>	<p>17</p>
100	• • • • •	• • • • •		
200	• • • • •	• • • • •		
300	• • • • •	• • • • •	• • • • •	• • • • •